

*Clyde S. Kilby:
Tolkien and the
Silmarillion*

Autor: Bradley J. Birzer

Clyde S. Kilby: *Tolkien and the Silmarillion*, (Harold Shaw, 1976)

Pokud neznáte tamější vynikající **Wadeovo centrum** na **Wheaton College**, pravděpodobně jste nikdy neslyšeli o profesoru **Clydu S. Kilbym** (1902-1986), který tam učil angličtinu od roku 1935 až do svého odchodu do penze v roce 1981. Přesto by měl tohoto muže znát každý čtenář *The Imaginative Conservative* – vlastně bychom měli Kilbymu projevovat úctu takřka nábožnou. Přestože nevedl C. S. Lewise a J. R. R. Tolkiena do amerického povědomí, zřejmě jako první rozpoznal literární kvality obou autorů ještě v době, kdy byli řazeni plně do sféry populární kultury. Kilby jejich knihy četl, analyzoval, vedl jejich dílu věnované semináře a často je v Anglii navštěvoval. Byl o dekádu mladší než Tolkien, od Lewise ho dělily jen tři roky, a tak de facto náležel ke stejné generaci. Počítal se také mezi praktikující křesťany a konzervativce, což bylo už i v 50. a 60. letech v akademickém světě vcelku vzácností.

Podobně pozoruhodný je Kilbyho nepokrytý křesťanský humanismus. Jakkoliv přirozené se to může jevit čtenářům *The Imaginative Conservative* v roce 2015, u učitele na Wheatonu v 50. a 60. letech to bylo velice neobvyklé. Proč? Protože v podstatě všichni prominentní křesťanští humanisté – od **Jacquese Maritaina** po **T. S. Eliota** – patřili k teologickému proudu *high church* (katolicko-svátostnímu) a takřka bez výjimky k nějaké formě katolicismu. Kilby byl protestanským evangelíkem.

Včera večer jsem si znovu pročetl Kilbyho dílko z roku 1976 *Tolkien and The Silmarillion*. Četl jsem knížku asi pošesté nebo posedmé a jako vždy ve mně vyvolala vlnu nadšení a úžasu. Poprvé jsem se k ní dostal na konci léta 1988 během přípravy mé první akademické práce na tolkienovské téma. Byl jsem dvacetiletý druhák na univerzitě Notre Dame a právě jsem začal chodit na jeden z nejlepších seminářů, jaké jsem kdy měl tu možnost absolvovat – „Science fiction a filozofie.“ Učil jej dosti známý platonik, který shodou okolností miloval Lewise s Tolkienem. Přestože jsem jako kluk a mladík četl s dáblenskou náruživostí (což mi ostatně vydrželo dodnes), literární kritika pro mě byla v roce 1988 ještě velkou neznámou. Z autobiografické perspektivy mě Kilbyho kniha zasáhla tak mocně z části i proto, že šlo o mé první opravdové setkání se skutečnou kritikou. Z části ale také proto, že Kilby Tolkienovi skutečně rozuměl. Chápal ho. A když některému aspektu jeho díla nerozuměl, ochotně to přiznal – a pro to jsem Kilbyho zbožňoval: pro jeho pokoru, upřímnost a nadšení.

Po opakovaném přečtení Kilbyho *Tolkien and the Silmarillion* jsem si vyhledal několik recenzí knihy. Jak jsem se ostatně obával, pokud se na ni úplně nezapomnělo, byla označena za zastaralou. Pravda, o Tolkienovi vyšly od vydání knihy v roce 1976 stovky knih a tisíce článků.

Samotný *Silmarillion* se objevil na pultech knihkupectví až rok po vydání Kilbyho dílka. Od té doby se dychtivým čtenářům dostalo Nedokončených příběhů a dvanáctisvazkových Dějin Středozemě i mnoha delších Tolkienových pojednání o Beowulfovi, Volsunze a Králi Artušovi.

Jinak řečeno, dnes už je k dispozici literární archeologie tolik, že jsou jí tolkienofilové jednoduše zavaleni.

Kilby však Tolkienovi rozuměl a – stejně tak důležitě – jeho práce si cenil.

Zkraje 60. let, poté co Tolkiena s Lewisem poznal, nabídl Kilby Tolkienovi z fanouškovské přízně své služby jako literární kritik – aby mu pomohl dostat *Silmarillion* do publikovatelné podoby.

I přes pobízení C. S. Lewise si nemyslím, že jsem vůbec kdy měl Pána prstenů dokončovat nebo nabízet vydavatelům. *Silmarillion* je ale jiný, a pokud za něco stojí, tak úplně jiným způsobem, a skutečně nevím, co si o tom myslet. Začal jsem na něm pracovat v nemocnici a na dovolence v letech 1916-17, a od té doby se jej nemůžu zbavit. Po opakovaných úpravách, rozšiřování a přepracování v mezidobí se nachází v dosti zmateném stavu. Kdybych měl k ruce zároveň pozitivně nakloněného i kritického spolupracovníka – jako jste vy – cítím, že bych mohl něco z toho vydat. Potřebuje to fyzickou přítomnost poradce a přítele – což je právě to, co nabízíte. (Tolkien Clyde Kilbymu v prosinci 1965, přepsáno a otištěno v *Tolkien and the Silmarillion*, 17.)

Po Tolkienově nadšeném přijetí nabídky odjel profesor z Wheatonu do Oxfordu, kde se přes léto roku 1966 prokousával záplavou příběhů Prvního a Druhého věku Středozemě. Kilby bydlel jen pár bloků od Tolkienova domu, kam celé léto docházel pracovat na rukopisech. Často se bavil s Tolkienem a jeho manželkou, ale více času věnoval hromadě rukopisů. Mimo okruh Tolkienových nejbližších přátel a rodiny byl Kilby prvním, kdo viděl kterýkoliv fragment *Silmarillionu*, díla na němž začal Tolkien pracovat už v letech 1916-17, a možná ještě dříve (více v budoucím článku). Dílo slouží jako základ a platforma mnohem známějšího *Hobita* a *Pána prstenů*.

Kniha *Tolkien and the Silmarillion* je pomníkem Kilbyho práce v onom létě 1966. V žádném případě zastaralá kniha přináší unikátní náhled na Tolkiena jako člověka i jako tvůrce mýtu. Kilby si okamžitě uvědomil nejen Tolkienovu nepopiratelnou brilantnost, ale jeho podobně výraznou chaotičnost. Tolkienův život akademika sice je dobrý a šťastný, ale jeho bádání i umělecké texty podávají obraz naprostého zmatku.

Záplava rukopisů v různém stádiu (ne)dokončenosti. Místo aby úpravy a poznámky doplňoval do jediného dokumentu – původního textu, začínal Tolkien každou tvořivou práci nanovo, kdy si sice vzal nejlepší už napsané části, ale začínal znovu. Rukopisy si často odporovaly a některé části rukopisu A se objevily v rukopisu C, nikoliv však v B.

Ke všemu – a to je myslím u Tolkienova díla velice důležité – míchal všechna svá díla dohromady. Akademické články a výzkum, rukopisy příběhů o Středozemi, poezii (původní i jinou), bestiáře, ilustrace, mapy a překlady klasických prací velikánů minulosti, vše volně se prolínající. Když se Kilby nabídl, že materiály uspořádá náležitě organizovaným způsobem, Tolkien se zděsil! Kdyby Kilby něco takového provedl, už nikdy by nic nenašel.

Mezi popisy tehdejší nepublikované mytologie odhaluje Kilby mnohé o Tolkienově osobnosti. Byl vtipný, výřečný, vybíravý v oblékání, emotivní, oddaný své ženě, dětem i vnoučatům, rtuřovitý a vášnivý. Také se bez okolků a rád posmíval akademické práci pochybné kvality i těm, kteří tvrdili, že rozumí jemu a jeho dílu. I při tomto poněkud nemilosrdném konání však neztrácel jiskru v oku a lehkost malého uličníka. Bez specifického pořadí zbožňoval zahradničení, nacházel u stromů odlišné osobnosti a hltal všechnu dostupnou science fiction a záhadologii. Někdy uprostřed hovoru zanotoval písničku v elfštině. Nenáviděl moderní technologie i hordy byrokratů, které se nikdy nezmenšují a snaží se vše přizpůsobit svému obrazu – zvláště v oblasti vzdělávání. Žádná akademická oblast mu nebyla protivnější než psychologie, jejíž raketový vzestup ve 20. letech minulého století vinil ze současného rozkladu západní civilizace.

Kniha *Tolkien and the Silmarillion* rozhodně není překonaná a neměla by upadnout do zapomnění. Naneštěstí má její jediná vydaná verze z roku 1976 pouhých 81 stran. Díky Bohu však lze ve Wadeově centru na Wheatonu a v archivech univerzity Marquette najít nevydané kapitoly, které nejsou o nic horší než ty vydané. V jedné z nich autor popisuje Tolkiena a Lewise jako poslední skutečné Západaňy.

Následuje reprezentativní a fascinující nepublikovaná pasáž:

Za nejspletitější gordický uzel dlouhodobě pokládal duchovní rozklad naší doby a především své vlastní katolické církve, mezi jejíž věrné ovečky se vždy počítal. „V církvi,“ řekl kdysi, „která bývala útočištěm, se dnes cítím spíš jako v pasti.“ Hrozil se toho, že dokonce i oltářní svátost mohou přijímat ‚špinaví mladíci, ženy v kalhotách s často neupravenými a nezahalenými vlasy‘ a co hůř, bolet jej pohled na ‚hloupé, unavené, mdlé a dokonce špatné kněží.‘ Doslechl jsem se o příhodě na jedné mši nedlouho po 2. vatikánském koncilu. Jako znalec latiny se jen neochotně smířil s jejím odvržením ve prospěch angličtiny. Když ale dorazil na příští mši a usadil se doprostřed lavice, začal si všimnout i dalších změn nad rámec jazyka. Jednou z nich byl i úbytek poklekávání. Byl natolik zklamaný, že se zvedl a neohrabaně došel do uličky, třikrát se hluboce poklonil a z kostela vystřelil. (Z nepublikovaných částí *Tolkien and the Silmarillion*, Wadeovo Centrum, Wheaton College)

Na žádost Tolkienova syna a dědice práv k jeho dílu Christophera vynechal Kilby také kapitolu shrnující obsah *Silmarillionu*. Tato žádost se jeví vcelku pochopitelnou, přihlédneme-li k tomu, že Tolkien tehdy ještě nepožíval pozdějšího věhlasu a nikdo si nebyl jistý, jak si velice hutná

kniha kalibru *Silmarillionu* povede. Do jejího vydání v konečné a oficiální podobě ostatně zbýval ještě rok. Dnes si to možná není snadné představit, ale Tolkienova reputace zůstávala dlouhá léta na vážkách.

Přesto v Kilbyho rekapitulaci příběhu – sotva ji lze označit za zastaralou či překonanou – nacházíme fascinující postřehy o Tolkienově světě. Kilby se soustředil na debatu mezi Eruem a moudrou stařenou z lidského rodu. V rozhovoru se propírá otázka možné Eruovy (Bůh-Otec) inkarnace ve světě. Jak může autor vstoupit do své knihy, aniž by explodovala? Jak může Bůh vejít do Stvořeného, aniž by jej zničil? Tolkien na rukopis dopsal ohledně rozhovoru – velmi jednoznačnou – poznámku, že musí tvořit klíčovou součást konečné publikované podoby *Silmarillionu*. Bez přehánění mohu říci, že tento rozhovor vysvětluje a popisuje Vtělení s větší zdatností a krásou než cokoliv, co jsem kdy četl – s důležitou výjimkou Eliotova díla “Little Gidding.”

A přesto na žádnou takovouto konverzaci při listování *Silmarillionem* nenarazíte. Coby správce pozůstalosti se Christopher rozhodl nezahrnout do díla všechny explicitně teologické a filozofické disputace a namísto toho se soustředit na mytologické aspekty příběhu.

Svět se o této literární konverzaci zásadní důležitosti – která tolik prozrazuje o Tolkienovi i jeho mytologii – nedozvěděl až do vydání 10. svazku *Dějin Středozemě: Morgothův Prsten*.

Ještě důležitější úlohy však Kilbyho práce hraje při odhalování hluboce zakořeněného křesťanského prvku v Tolkienově mytologii. V této souvislosti musíme zmínit dva klíčové body. Zaprvé Tolkien onoho léta mezi čtyřma očima Kilbymu přiznal, že „Tajný oheň“ je skutečně Duchem svatým. Proto je Gandalfovo zvolání na můstku v Morii, „Jsem služebníkem Tajného ohně!“ odkazem na Třetí osobu Nejsvětější trojice.

Dále se Kilbymu na dotaz ohledně Kristovy role v Pánu prstenů dostalo přiznání, že Kristovy ‚funkce‘ jsou obsaženy symbolicky, nikoliv alegoricky: Frodo je knězem, Gandalf prorokem a Aragorn králem, což se samozřejmě velmi liší od Lewisova Aslana.

Kilby musel být svým osobitým způsobem velice vtipný člověk, jak člověk usuzuje z perliček roztroušených v jeho popisu vzpomínek na léto strávené v Anglii, a které jeho pobyt také velice ‚zeskutečňují.‘

Jako jeden příklad za všechny zařazení dopisu ze Států s vyjádřením podpory.

Dnes (30. 7.) jsem od jednoho ze svých newyorských přátel dostal následující dopis: ‚Všichni se modlíme a zapalujeme votivní svíce za brzké vydání SILMARILLIONU. Řekněte JRRT, že jeho fandové už nejsou kultem, změnili se v zeitgeist. Formuje vědomí celé generace univerzitních studentů.‘

Mnozí chápali Kilbyho práci jako rozhodující jazýček na váhách Tolkienovy reputace.

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

Kilby si během léta '66 zašel také do kina na *Za zvuků hudby*, a ústřížek lístku je dosud přilepený k poznámkám k Silmarillionu.

Otázkou zůstává: Je Kilbyho kniha z roku 1976 zastaralá? Rozhodně ne. I dnes by neměla chybět v žádné knihovně příznivců Tolkiena, křesťanských humanistů nebo imaginativních konzervativců.

Článek Bradleyho J. Birzera *Tolkien: The Man and the Myth-Maker* vyšel na stránkách *The Imaginative Conservative* 31. července 2015.